
Integračné a dezintegračné procesy v strednej Európe v 20. storočí

Recenzent:

PhDr. Alexander Duleba, CSc.

Editori

Juraj Marušiak

Kamil Sládek

Peter Zelenák

ÚSTAV POLITICKÝCH VIED SAV
VEDA, VYDAVATEĽSTVO SAV
CENTRUM PRE EURÓPSKU POLITIKU

Bratislava 2008

chiedung Slowenien selbstständig werden sollte.²³ Weil es bei der Verabschiedung der Verfassung zu Verzögerungen kam, entschied man sich schließlich für die Durchführung eines Volksentscheids, bei dem die Staatsbürger Sloweniens über die Frage „ob die Republik Slowenien selbstständig und ein unabhängiger Staat werden soll“ entscheiden sollten.

Für eine faktische Desintegration von Jugoslawien in Einklang mit dem Recht auf Selbstbestimmung entschied sich Slowenien Ende des Jahres 1990. Beim Volksentscheid am 23. Dezember 1990 sprachen sich 88,5 % der Wähler für ein selbstständiges und unabhängiges Slowenien aus. Das sollte in sechs Monaten geschehen. Es begannen Vorbereitungen auf die Desintegration von Jugoslawien, die jedoch ständig unter Drohungen mit einer militärischen Intervention verliefen. Die jugoslawische Armee sah nämlich die Lösung des jugoslawischen Knotens nur darin, dass sie selber die Machtposition ergreife und alle demokratischen Machtformen suspendiere.

Der Desintegrationsprozess als Loslösung bzw. Selbstständigkeit der Republik Slowenien von Jugoslawien endete durch die Verkündigung der Selbstständigkeit und Unabhängigkeit der Republik Slowenien am 25. Juni 1991. Damit endete die slowenische Integration in den jugoslawischen Staat. Dieser hat sich später endgültig desintegriert und das in Blut und Feuer, mit Kriegsausbruch in Kroatien und Bosnien-Herzegowina.

Der Integrationsprozess ist aber in diesem Raum offensichtlich noch nicht zu Ende, dafür bestehen aber keine wirklichen Gründe für eine eventuelle neue Integration. Eine Ausnahme unter den Teilrepubliken des ehemaligen föderativen Jugoslawien ist Slowenien, das sich für eine Integration in die Europäische Union entschied.

Zahraničná politika Poľska po roku 1989 v kontexte európskych integračných procesov

JURAJ MARUŠIAK

Politické zmeny v roku 1989 znamenali v novodobých dejinách Poľska zásadný zlom nielen z hľadiska vnútropolitickeho vývoja, ale aj medzinárodného postavenia krajiny. Politické zmeny, ktoré sa začali parlamentnými voľbami 1989, znamenali v oblasti vnútornej politiky likvidáciu komunistického systému a systémovú transformáciu smerom k parlamentnej demokracii a trhovej ekonomike.

Primárnymi cieľmi poľskej zahraničnej politiky sa stalo také formovanie medzinárodných vzťahov, predovšetkým v bezprostrednom vonkajšom prostredí Poľska, ktoré krajine umožnia garantovať trvalú bezpečnosť a trvalý, vyvážený ekonomický, kultúrny a sociálny rozvoj. Všetky vlády Poľskej republiky deklarovali ako svoje základné zahraničnopoliticke ciele, vyplývajúce z národnostátnych záujmov krajiny, nasledovné postuláty:

1. úsilie o integráciu so západnými bezpečnostnými ekonomickými štruktúrami;
2. udržiavanie a rozvoj všeestranných vzťahov a vzájomne výhodnej spolupráce so všetkými susedmi Poľska;
3. úsilie o posilnenie pozície Poľska v regióne a z toho vyplývajúcu aktívnu účasť v existujúcich štruktúrach regionálnej spolupráce.

Základným smerom orientácie zahraničnej politiky Poľska po roku 1989 sa stali euroatlantické štruktúry. Za svojich hlavných partnerov Poľsko definovalo Spojené štaty americké, Nemecko, Francúzsko a Veľkú Britániu. Prvého z nich (USA) považuje Poľsko za svojho strategického partnera a dôsledne sa vyslovuje za „trvalú americkú prítomnosť v Európe“.

²³ REPE, B.: Jutri je nov dan : Slovenci in razpad Jugoslavije. Ljubljana, Modrijan 2002, S. 184 – 186.

Udalosti roku 1989 a ich vplyv na zmenu medzinárodného postavenia Poľska

Zmeny v zahraničnopolitickej orientácii Poľska sa však vyznačovali pomalším priebehom, čo bolo determinované celkovými zmenami počtu súl na globálnej úrovni. Hlavným faktorom na začiatku 90. rokov bola existencia Sovietskeho zväzu (ZSSR), ktorý naďalej vystupoval ako superveľmoc.

Napriek počiatočným deklaráciám o plnení spojeneckých záväzkov v rámci Varšavskej zmluvy a Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) Poľsko postupne opúšťalo tento priestor. Je príznačné, že vzhľadom na komplikované historické dedičstvo a len ľahko predvídateľné zmeny sa poľská politická elita usilovala postupovať v tomto smere veľmi opatrnne. Prvé zahraničnopoliticke dokumenty, napr. prvé vystúpenie premiéra Tadeusza Mazowieckého z 12. 9. 1989¹ či šéfa poľskej diplomacie Krzysztofa Skubiszewského z 26. 4. 1990,² ktoré ich kritici hodnotili ako prejav absencie strategického smerovania,³ ešte nehovorili otvorene o orientácii Poľska na vstup do euroatlantických štruktúr. Výrazne však naznačovali, že orientácia na spoluprácu s krajinami západnej Európy, resp. s USA bude tvoriť dominantný vektor zahraničnej politiky nového Poľska.

Proces zahraničnopolitickej reorientácie Poľska komplikovali viaceré faktory, ktoré mali korene v období pred rokom 1989. Hoci dominanciu ZSSR poľská verejnosť považovala za vynútenú a nestotožňovala sa s ňou, úlohu určitého stabilizačného faktora zohrávala obava z nemeckého teritoriálneho revizionizmu, čo uznávali aj poľské opozičné sily. Vnútropolitický efekt nemeckého faktora sa oslabil koncom 60. rokov vďaka tzv. Ostpolitiky, realizovanej spolkovým kancelárom Nemeckej spolkovej republiky (NSR) Willym Brandtom a po podpísaní zmluvy o princípoch normalizácie vzájomných vzťahov medzi NSR a Poľskou ľudovou republikou (PLR) 7. decembra 1970, na ktorej základe sa po-

tvrdila hranica na rieках Odra a Nisa a obe strany sa zriekli voči sebe územných nárokov.

Vzhľadom na to, že Poľsko bolo na prelome rokov 1989 – 1990 jedinou krajinou vtedajšieho sovietskeho bloku, v ktorej sa uskutočnili rozsiahle systémové zmeny, nová vláda T. Mazowieckého neotvárala otázku odchodu sovietskych vojsk či rozpustenia Varšavskej zmluvy. Naopak, mala záujem na rozvíjaní priateľských vzťahov so ZSSR. Sovietska zahraničná politika v uvedenom období vychádzala vo vzťahoch s bývalými satelitmi z tzv. doktríny Falina – Kvicinského.⁴ V duchu tejto doktríny sa ZSSR snažil v bilaterálnych zmluvách krajinám bývalého sovietskeho bloku nielenža zabrániť vstup do aliancií či vyvýjanie aktivít, ktoré by mohli ohroziť bezpečnosť ZSSR, ale usiloval sa o prijatie takých klauzúl, ktoré by znamenali zákaz pobytu cudzích vojsk na území daného štátu a právo slobodného tranzitu vlastných vojsk cez územie bývalých siedlítov.⁵

Poľsko malo pre Sovietsky zväz strategický význam, pretože tadiaľ prechádzala najkratšia spojnica medzi ZSSR a jeho vojenskými základňami v NDR. Dôsledkom toho bolo, že kým z Československa a Maďarska sovietske vojská odišli do 1. 7. 1991, Poľsko opustili až v roku 1993. Na rozdiel od Československa, ktoré otázku odchodu sovietskych vojsk otvorilo už v novembri 1989, poľská vláda predostrela podobnú požiadavku až 7. 9. 1990, čiastočne aj v dôsledku programu „urýchlenia“ zmien, ktorý presadzoval prezident Lech Wałęsa. Vzhľadom na prebiehajúci odchod sovietskych vojsk z územia bývalej NDR bola definitívna zmluva o stiahnutí sovietskych, resp. ruských vojsk z PR prafovaná až 15. 11. 1991. Podľa G. Kostrzewu-Zorbasa Poľsko bolo ešte v rokoch 1990 – 1991 vnímané ako krajina so sovietskou dominanciou, aj keď ako „spriateľený protivník“ (friendly enemy), zostávalo na zozname COCOM. Platilo preči teda embargo na dodávky strategických zbraní, hoci napr. Maďarsko už bolo z uvedeného zoznamu vyradené.⁶ Možno vysloviť hypotézu, že okrem ekonomickej slabosti Poľska aj toto bol jeden z dôvodov neochoty časti politických predstaviteľov Československa, resp. Česka (napr. neskôršieho premiéra ČR Václava Klau-

¹ Oświadczenie Prezesa Rady Ministrów w sprawie proponowanego składu i programu prac Rządu. 7 posiedzenie Sejmu w dniu 12 września 1989 r. Warszawa, Sejm PRL 1989.

² KUPIECKI, R.: Członkostwo w NATO w polskiej polityce zagranicznej. In: KUŹNIAR, R. – SZCZEPANIK, K. (eds.): Polityka zagraniczna RP 1989 – 2002. Warszawa, Askon – Fundacja Studiów Międzynarodowych 2002, s. 100.

³ Pozri napr. vtedajšieho zástupcu riaditeľa európskej sekcie Ministerstva zahraničných vecí Poľskej republiky Grzegorza Kostrzewu-Zorbasa. In: KURSKI, J. – SEMKA, P.: Lewy Czerwcowy. Editions Spotkania, Warszawa 1992, s. 178.

⁴ Valentin Falin bol v tom čase šéfom medzinárodného oddelenia ÚV KSSZ, Julij Kvicenskij bol námestníkom ministra zahraničných vecí ZSSR.

⁵ DULEBA, A. – HIRMAN, K.: Rusko na konci Jelčinovej éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska. Bratislava, IVO 1999, s. 42 – 43. Pozri aj KURSKI, J. – SEMKA, P.: C. d., s. 178.

⁶ Tamtiež, s. 159 – 160, 184 – 185.

sa) a v menšej miere aj Maďarska prehľbovať vyšehradskú spoluprácu a kontakty s Poľskom v prvej polovici 90. rokov.

Poľsko a Severoatlantická aliancia (NATO)

Poľsko nadviazalo bilaterálne styky s NATO v októbri 1989, keď prvý raz v dejinách NATO pozvali poľskú delegáciu na zasadnutie Politickej komisie 35. zasadnutia Parlamentného zhromaždenia. Na ministerskej úrovni sa prvý kontakt uskutočnil v marci 1990 počas návštevy ministra zahraničných vecí Poľska Krzysztofa Skubiszewského v hlavnom štábے NATO.

V poľskej zahraničnej politike mal prelomový charakter rok 1991, v ktorom bola rozpustená Rada vzájomnej hospodárskej pomoci a organizácia Varšavskej zmluvy. Spolupráca s NATO v tom čase bola na funkcionálnej úrovni, na úrovni „spolupracujúcich partnerov“. Pôdou na takúto formu spolupráce sa stala Severoatlantická rada pre spoluprácu (NACC) zložená z členov NATO a postkomunistických krajín vrátane postsovietských republík, ustanovená 7. – 8. novembra 1991. Aliancia sa v tom čase vyhýbala záväznému formulovaniu svojich vzťahov s postkomunistickými krajinami. Hoci na jednej strane v poľskej spoločnosti rásťlo presvedčenie o potrebe integrácie krajiny do NATO, liberálne vlády Tadeusza Mazowieckého a Jana Krzysztofa Bieleckého nepovažovali túto otázkou za reálny politický cieľ. Pravicové strany, pôsobiace v tom čase v opozícii, naopak, túto požiadavku výrazne akcentovali.

Poľsko otvorené deklarovalo svoj zámer vstúpiť do NATO na konferencii Severoatlantického zhromaždenia v Bruseli 12. februára 1992 v novanej otázkam bezpečnosti „novej Európy“, kde zástupcovia Poľska požiadali alianciu o rozšírenie svojich bezpečnostných záruk na Poľsko. V marci 1992 poľská strana predložila predsedovi Vojenského výboru NATO Vigeikovi Eidemu plány na reštrukturalizáciu ozbrojených sôl a vojenskú kooperáciu s alianciou. Toto obdobie vyvrcholilo 2. novembra 1992, keď poľský Úrad pre národnú bezpečnosť (Biuro Bezpieczeństwa Narodowego) schválil dva dokumenty tvoriace základy novej bezpečnostnej doktríny,⁷ ktorej hlavnými cieľmi sa stali ekonomická integrácia

⁷ Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa a Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej. In: Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, 2000. In: <http://www.msz.gov.pl/polzagr.strategiabezpr.html>.

so Západom a vstup do NATO. Otázka členstva v NATO však v tom čase ešte zostávala v tieni integrácie do Európskych spoločenstiev/Európskej únie (ES/EÚ), pretože aliancia nebola pripravená na prijatie nových členov. Otvorene to v marci 1992 počas svojej návštevy vyjadril generálny tajomník NATO Manfred Wörner, keď uviedol, že „otázka členstva v súčasnosti nemôže byť predmetom diskusie“.⁸

Prekážky členstva Poľska, ako aj iných postkomunistických krajín v NATO boli dvojitého charakteru: politického a funkcionálneho. Z hľadiska aliancie sa na prvom mieste nachádzal strach pred znepriateľením si Ruska, dôsledkom čoho by mohol byť nástup konzervatívnych sôl v tejto krajine, predovšetkým v ozbrojených silách. Takýto mocenský zvrat by mohol znamenať obnovenie studenej vojny v Európe. Ďalšia obava pramenila v neochote NATO dať sa zatiahnuť do etnických konfliktov v strednej a východnej Európe, čo však v prípade Poľska ako etnicky homogénneho štátu bolo irelevantnou obavou. Podobne poľské menšiny v susedných krajinách nemali konfliktogénny charakter, azda okrem Litvy. V neposlednom rade sa obavy aliancie objavovali aj pre možnosť nárastu počtu žiadateľov o členstvo v prípade vyhovenia jednému z nich, pričom by pre alianciu bolo politickým problémom zdôvodniť odmietnutie. Z hľadiska aliancie medzi problémami funkcionálneho charakteru patrila potreba reformovať svoju štruktúru následkom zvýšenia počtu členov. Rozšírenie by si vyžiadalo integrovať dodatočné vojenské sily a reformovať štruktúru velenia ozbrojených sôl NATO. Ďalším dôvodom opatrných reakcií aliancie bol fakt, že ozbrojené sily postkomunistických štátov boli inkompabilné s jednotkami členských štátov NATO a ich integrácia by si vyžadovala investície do výzbroje a infraštruktúry. Z poľského hľadiska prekážky členstva krajiny v NATO mali viac funkcionálny než politický charakter. Okrem už spomínaných faktorov to bol dôstojnícky zbor zdedený po komunistickom režime, nevyhnutnosť jeho rekvalifikácie, dosiahnutie civilnej kontroly armády a nedostatok finančných prostriedkov na reštrukturalizáciu ozbrojených sôl.⁹

Roky 1993 – 1997 sú obdobím postupného zbližovania Poľska s NATO. Členstvo Poľska v alianciu sa postupne stávalo prvoradým cie-

⁸ SAMSON, I.: Rozdielne akcenty rozširovania NATO. In: SAMSON, I.–STRÁŽAY, T. (eds.): Európska bezpečnosť a proces rozširovania NATO. Skúsenosti a pozícia Poľska v Euroatlantickej alianci. Bratislava, SFPA 2000, s. 37.

⁹ LATAWSKI, P.: The Polish Road to NATO. Roads and Prospects. In: *The Polish Quarterly of International Affairs*, č. 1, 1993, s. 82 – 85.

tom poľskej zahraničnej politiky, pričom otázka členstva v EÚ sa dostala na druhý stupeň. Na Svetovom ekonomickom fóre v Davose 31. januára 1993 generálny tajomník NATO M. Wörner oznámil poľskej premiérke Hanne Suchockej, že Poľsko bude prvou stredoeurópskou krajinou, ktorú pozvú do NATO. Poľsko vo svojom tlaku dokázalo obratne využiť slová ruského prezidenta Borisa Jeļcina, ktorý počas svojej návštevy vo Varšave 25. augusta 1993 verejne vyhlásil, že nemá nijaké výhrady proti členstvu Poľska v NATO a že Poľsko má úplnú slobodu voľby medzinárodnej štruktúry, ktorá bude garantom jeho bezpečnosti, hoci ruská strana Jeļcinove slová vzápäť dementovala. Sám Jeļcin koncom septembra 1993 v liste adresovanom západným predstaviteľom varoval, že Moskva nemôže súhlasiť s prijatím Poľska a iných krajín strednej a východnej Európy do NATO, pretože by to viedlo k izolácii Ruska. Poľsko v septembri 1993 rozpútalo rozsiahlu diplomatickú ofenzívnu s cieľom dosiahuť členstvo v aliancii.

Poľská strana v tejto ofenzíve sledovala „dvojkoľajovú taktiku“. Rozvíjala intenzívne diplomatické kontakty nielen s orgánmi NATO, ale aj s predstaviteľmi jednotlivých členských štátov aliancie. Argumentovala, že hoci Poľsko momentálne nie je vystavené nijakej priamej vojenskej hrozbe, medzinárodná atmosféra je premenná veličina, pričom potenciálnym rizikom sú revanšistické ambície nacionalistických zoskupení a vojenských kruhov v Rusku, a v prípade ohrozenia zo strany vojensky silnejšieho suseda, napr. Ruska, Poľsko nie je schopné samostatne sa brániť. Ďalším argumentom bol fakt, že Poľsko nemá dostatočné finančné prostriedky na rýchlu a radikálnu modernizáciu svojich ozbrojených síl. Musí sa integrovať do politicko-vojenských integračných štruktúr, lebo kolektívna obrana si vyžaduje omnoho menšie finančné náklady ako individuálna obrana. Vo svojej argumentácii poľská diplomacia poukazovala na to, že NATO je jedinou organizáciou schopnou realizovať mierové operácie OSN a OBSE. Vyzdvihovala NATO ako obranné spojenstvo demokratických štátov, ktoré je v spolupráci s inými vládnymi a mimovládnymi organizáciami schopné šíriť a stabilizovať demokraciu v krajinách, ktoré nie sú jeho členmi. Ďalším argumentom poľskej strany bola úloha NATO pri oslabovaní nacionalistických tendencií, pretože od potenciálnych členov požaduje regulovanie a zmierňovanie možností vzniku etnických konfliktov so susedmi, transparentný charakter procesu obranného plánovania a nastolenie civilnej kontroly armády. Zároveň spolupráca s členskými štátmi NATO umožní krajinám strednej a východnej Európy prekonať ekonomicke a technologické zaostávanie.

Poľská politická reprezentácia po prezentovaní programu Partner-

stva za mier (PfP) dávala najavo svoje rozčarovanie, najmä prezident Lech Wałęsa a minister zahraničných vecí Andrzej Olechowski. Rozhodnutie NATO vnímali ako krok, ktorým si aliancia ponechávala otvorené dvierka, a rozhodnutie o rozšírení „presúvali na bližšie neurčenú budúcnosť“, hoci asi nie sú namieste konštatovania o regrese.¹⁰ Poľská politická reprezentácia odmietla interpretovať program PfP ako alternatívnu rozšírenia NATO a dôsledne zotrvaivala na tomto stanovisku počas celého obdobia uchádzania sa o členstvo v aliancii. Niektoré z jeho návrhov sa objavili v Pozvaní k PfP z januára 1994, predovšetkým možnosť perspektívneho členstva v NATO pre štáty, ktoré budú deklarovávať túto vôle a budú aktívne pristupovať k realizácii programu PfP.¹¹ Intenzívnu obrannú spoluprácu nadviazalo Poľsko aj s Nemeckom, ktorá sa stala dôležitým prvkom zblíženia medzi oboma krajinami po období studenej vojny. Umožnil to najmä fakt, že Nemecko roku 1990 na podnet USA pri svojom zjednotení formálne potvrdilo uznanie hraníc na Odre a Nise, čím sa odstránili najväčšie bariéry, ktoré prekážali rozvoju vzájomných vzťahov. Podľa Z. Brzezinského poľsko-nemecké zmierenie nadobudlo význam „porovnatelný iba s dôsledkami, aké malo pre západnú Európu zmierenie francúzsko-nemecké“.¹²

Výrazný vplyv na poľskú zahraničnopolitickú orientáciu a posilnenie aktivít Poľska vo vzťahu k NATO, ale azda v omnoho väčšej miere aj na politiku aliancie voči Poľsku, malo publikovanie Správy Poľsko a NATO v septembri 1995, ktorá sa zrodila na pôde Euroatlantického združenia a Nadácie Stefana Batoryho, aj keď jej autori, ako napríklad Henryk Szlajfer, Janusz Onyszkiewicz, Andrzej Olechowski a i., v tom čase pôsobili v opozícii. Dokument analyzoval prekážky integrácie Poľska do NATO, ale aj význam Poľska pre alianciu. Správa kritizovala ne-rozhodnosť poľskej politickej reprezentácie v priebehu uplynulých troch rokov v príprave krajiny na členstvo v aliancii, pričom „nie je možné ďalej váhať s prijatím rozhodnutia o investíciach do programu politicko-vojenskej integrácie Poľska s euroatlantickými štruktúrami“. Dokument prezentoval znepokojenie, že po vyhláseniach prezidenta USA Billa Clintona počas jeho návštevy v Poľsku v júli 1994 sa v nasledujúcich mesiacoch otázka „kedy a ako“ v súvislosti s rozšírením aliancie zmenila na „prečo a ako“,

¹⁰ SAMSON, I.: C. d., s. 37.

¹¹ NATO w polityce bezpieczeństwa Polski. Rozdział I. In: Przegląd Środkowoeuropejski, č. 22, apríl 1998. <http://www.medianet.pl/ceurorev>.

¹² BRZEZINSKI, Z.: Veľká šachovnice. Praha, Mladá fronta 1999, s. 76.

a zároveň sformuloval ciele poľskej zahraničnej politiky v súvislosti s integráciou Poľska do NATO, pričom osobitnú pozornosť venoval rozličným aspektom poľskej „východnej politiky“. Odporúčal ustanovenie plnej demokratickej civilnej kontroly nad ozbrojenými silami a zvyšovať od roku 1996 výdavky na obranu. Za strategický cieľ Poľska vo vzťahu k NATO označil zavŕšenie predvstupových procedúr v roku 1999, t. j. k 50. výročiu existencie aliancie. Dokument nepriamo kritizoval pokusy časti poľskej politickej reprezentácie po roku 1993 o zblíženie s Ruskom, pričom nastolil požiadavku „usilovať sa o znovuvytvorenie intenzity a úrovne poľsko-ukrajinského dialógu“, ktorého cieľom je podpora prozápadnej orientácie Ukrajiny a rozšírenia jej manévrovacieho priestoru. Jeho autori poukázali na potrebu venovať pozornosť úlohe ruských zdrojov energetických surovín v európskej ekonomike a za životný záujem Poľska označili zníženie úrovne militarizácie regiónu Baltského mora, najmä Kaliningradskej oblasti.¹³ Postuláty a odporúčania tejto správy sa i napriek tomu, že jej autori pôsobili v čase jej vzniku v opozícii, stali východiskami poľskej zahraničnej politiky.

Poľský Sejm splnomocnil prezidenta A. Kwaśniewského ratifikovať Severoatlantickú zmluvu 17. februára 1999 prevažnou väčšinou hlasov. V prospech ratifikácie hlasovalo 409 poslancov, proti bolo 7 a 4 sa zdržali hlasovania. V nasledujúci deň Kwaśniewski podpísal ratifikačné listiny a 12. marca 1999 ministri zahraničných vecí Poľska, Maďarska a Česka osobne odovzdali prístupové dokumenty ministerke zahraničných vecí USA M. Albrightovej, čím sa tri vyšehradské štáty stali formálne členmi NATO.

Poľsko sa v procese zблиžovania s alianciou a prípravy na členstvo prezentovalo ako aktívny partner, vystupovalo s vlastnými iniciatívmi a návrhmi usporiadania strednej a východnej Európy. Presadzovalo, aby proces rozširovania NATO mal otvorený charakter a aby ani jeden štát, ktorý sa uchádza o členstvo v alianci, neboli z nej vylúčený a priori. V tejto súvislosti Poľsko v 90. rokoch podporovalo predovšetkým integráciu Slovenska a Litvy do NATO.¹⁴ V rokoch 1994 – 1998, keď sa Slovensko vzdialilo od politiky dôslednej realizácie svojich zahraničnopolitických

cieľov, podpora integračných ambícií Litvy zo strany Poľska začínala byť intenzívnejšia ako v prípade Slovenska.

Rozširovanie NATO poľská strana chápala ako proces, ktorý urýchľuje európsku integráciu a rozšírenie EÚ. Podobne podľa názoru poľských expertov „rozšírenie bezpečnostných garancií, garantovaných NATO, a integračných rokovania EÚ na Balkán a ďalšie krajinu strednej a východnej Európy by nemali byť chápané ako zastavenie rozširovania NATO, ale ako priamy geopolitický záver vyplývajúci z členstva Poľska, Maďarska a Česka v NATO“.¹⁵ Bezprostredným cieľom Poľska sa po roku 1998 stalo začlenenie Slovenska v prípade novej vlny rozširovania aliancie. Poľsko sa výrazne angažovalo za nadviazanie osobitných vzťahov NATO s Ruskom a Ukrajinou, podľa A. Kwaśniewského nie je možné budovať systém európskej bezpečnosti proti Rusku, alebo s Ruskom, ktoré sa obracia chrbtom.¹⁶ Tieto vzťahy boli kodifikované aktom upravujúcim vzájomné vzťahy, spoluprácu a bezpečnosť medzi NATO a Ruskou federáciou, podpísaným 27. mája 1997 v Paríži a Chartou o osobitnom partnerstve medzi NATO a Ukrajinou, podpísanou bezprostredne po madridskom summite NATO. Aj v novej bezpečnostnej stratégii Poľskej republiky, platnej od roku 2000, sa uvádzá, že je „životným záujmom Poľska konštruktívny rozvoj vzťahov aliancie so štátmi východnej Európy vrátane vzťahov v rámci Stálej rady NATO – Rusko a Komisie NATO – Ukrajina, ako aj v rámci programu Partnerstvo za mier“.

Poľská podpora zachovania otvoreného charakteru rozširovania NATO sa prejavovala aj podporou činnosti tzv. vilniuskej skupiny (V 10) kandidačných krajín uchádzajúcich sa o členstvo v alianci. Na druhej strane, proces zблиžovania medzi NATO a Ruskou federáciou, ktorý nastal po terroristických útokoch proti USA 11. septembra 2001, Poľsko podobne ako ďalší stredoeurópski členovia aliancie neprijíma bez výhrad. Naopak, aj napriek deklarovanému záujmu o rozvíjanie spolupráce s Ruskom charakteristickou črtou zahraničnej politiky Poľska sú obavy z posilňovania jeho vplyvu na otázky európskej bezpečnosti. Keď sa bezprostredne v súvislosti s protiteroristickou operáciou v Afganistane objavili úvahy o hľadaní nových foriem spolupráce medzi NATO a Ruskom, v rámci ktorých sa predpokladala participácia Ruska na niektorých aktivitách

¹³ Zpráva Poľsko a NATO, září 1995 (pracovní překlad). In: *Mezinárodní vztahy*, č. 2, 1996, s. 135 – 150.

¹⁴ GEREMEK, B.: Informacja rządu o kierunkach polskiej polityki zagranicznej przedstawiona przez ministra spraw zagranicznych RP Bronisława Geremka. Warszawa, Sejm RP 9. 5. 2000.

¹⁵ ZIELKE, K.: Geopolitika stredoeurópskej spolupráce. In: KUČA, J. – NEČEJ, E. – TARASOVIČ, V. (eds.): Stredoeurópska bezpečnostná spolupráca a jej bezpečnostná dimenzia. Bratislava, Stredisko obranných štúdií Ministerstva obrany SR 1999, s. 30.

¹⁶ Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, 2000. In: <http://www.msz.gov.pl/polzagr/strategiabezpr.html>.

aliancie, spojená s možnosťou uplatnenia práva veta, štátni tajomníci ministerstiev zahraničných vecí Česka, Poľska a Maďarska v spoločnom vyhlásení 29. novembra 2001 v Bratislave jednohlasne odmietli ruské právo veta v záležitostiach NATO.¹⁷

Poľsko v pozícii člena NATO jednoznačne podporovalo úzku spoluprácu európskych členov NATO s USA. Prejavilo sa to napr. počas krízy v Kosove bezprostredne po rozšírení aliancie. V rámci NATO však Poľsko musí čeliť zásadnej dileme. Poľsko ako člen NATO považuje v zmysle svojej bezpečnostnej stratégie, schválenej 22. 7. 2003, túto organizáciu za „klúčovú platformu multilaterálnej a bilaterálnej spolupráce v oblasti bezpečnosti a obrany“ a za „hlavný pilier politicko-vojenskej stability na kontinente“.¹⁸ Osobitný význam prikladá „aktívnym a blízkym politickým a vojenským kontaktom s USA, posilneným spoluprácou v ozbrojenej akcii a stabilizačnej operácii v Iraku“.¹⁹

Ako krajina, ktorá sa orientuje na úzku spoluprácu s USA, má pomerne skeptický postoj k budovaniu bezpečnostných síl v rámci štruktúr EÚ. Poľská strana sa obáva, že „nová situácia by mohla ohrozíť jednotu aliancie a oslabiť angažovanosť USA v otázkach európskej bezpečnosti“. Na jednej strane Poľsko čeliло nátlaku Spojených štátov amerických, aby zaujalo kritický postoj k otázkam európskej obrany, resp. širšie chápanej Európskej bezpečnostnej a obrannej politiky (ESDP), zároveň ho však najmä v Paríži začali označovať, osobitne po roku 2000, za „trójskeho koňa“ USA.²⁰

Poľsko a Európska únia

Na rozdiel od bývalého Československa Poľsko so záujmom sledovalo európske integračné procesy už pred rokom 1989. Spoločne s Ma-

ďarskom od júla 1988 začalo rokovať o nadviazaní diplomatických stykov s ES a podobne ako v prípade Maďarska aj rozhovorov o uzavretí dohody o obchode a spolupráci. Poľsko bolo zároveň už v 80. rokoch predmetom prioritného záujmu Európskych spoločenstiev, resp. Európskeho spoločenstva (ES).²¹ Rokovania o uzavretí dohody o obchode a spolupráci medzi Poľskom a ES k úspešnému záveru však doviedla už nová vláda Tadeusza Mazowieckého, v ktorej dominovali predstavitelia Solidarity. Dohoda sa podpísala 19. augusta 1989.

Poľsko sa od júna 1989 stalo prijímateľom potravinovej pomoci, ktorá vyústila na summite hospodársky najvyspelejších krajín sveta združených v skupine G 7 v Paríži 13. – 15. júla 1989 do programu PHARE (Pomoc Poľsku a Maďarsku pri rekonštrukcii ekonomiky). Tento program sa počas 90. rokov rozšíril na ďalšie reformné krajiny.

Vzhľadom na akútne ekonomicke problémy Poľska rozhodla Rada ministrov ES 6. novembra 1989 o revidovaní dohody. Poľsko sa už od roku 1990 začalo usilovať o dosiahnutie kvalitatívne užšieho vzťahu s ES. Bolo prvou krajinou bývalého sovietskeho bloku, ktorá otvorila otázku podpisania asociačných dohôd s ES, keď 25. mája 1990 jeho minister zahraničných vecí K. Skubiszewski požiadal o začatie rokovaní o asociovanom členstve Poľska v tomto zoskupení. Poľský návrh bol impulzom na poskytnutie podobnej ponuky ďalším štátom strednej Európy – Maďarsku a Československu.²²

Napriek tomu, že asociačná dohoda ešte nebola uzavretá, už v roku 1990 vyše 65 % obratu zahraničného obchodu Poľska pochádzalo z transakcií s krajinami západnej Európy, pričom 45 % obratu zahraničného obchodu tvoril obchod s členskými štátmi ES. Hlavným obchodným partnerom sa stalo Nemecko, kam smerovalo 25 % poľského exportu a 22 % importu Poľska.²³ Procedúra ratifikácie asociačnej dohody, nazývanej aj Európska dohoda, trvala viac než dva roky, dohoda vstúpila do platnosti 1. februára 1994. Značné časové rozpätie medzi uzavretím dohody a jej vstúpením do platnosti súviselo s procesom ratifikácie Zmluvy o EU (tzv. maastrichtskej dohody), s oslabením sú-

¹⁷ MARUŠIAK, J. – DULEBA, A. – BATES-MELIŠOVÁ, Z.: Zahraničná politika SR: hlavné trendy, dvojstranné vzťahy, regionálna spolupráca. In: KOLLÁR, M. – MESEŽNÍKOV, G. (eds.): Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava, IVO 2002, s. 349.

¹⁸ Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, Ministerstwo obrony narodowej 2003. In: <http://www.mon.gov.pl>, 22. 7. 2003.

¹⁹ Tamtiež.

²⁰ Podrobnejšie pozri napr. KUŹNIAR, R.: Polityka bezpieczeństwa w polskiej polityce zagranicznej. In: KUŹNIAR, R. (ed.): Polska polityka bezpieczeństwa 1989 – 2000. Warszawa, Scholar 2001, s. 123.

²¹ SAMSON, I.: Začleňovanie krajín EZVO a Visegrádskej skupiny do EÚ. Bratislava, Klub Windsor – SAP 1995, s. 121 – 122.

²² STEBELSKI, S.: Miejsce integracji z Unią Europejską w polskiej polityce zagranicznej. In: Polska w Europie – Poland in Europe 17. – 19. 6. 1994. Kraków, Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji – Międzynarodowe Centrum Kultury 1994, s. 133.

²³ SAMSON, I.: C. d., s. 124.

držnosti vyšehradského zoskupenia po rozdelení Československa, ale aj so zvýšením počtu krajín, ktoré sa uchádzali o štatút asociovaného člena ES.

Pomalý priebeh rokovania s ES/EÚ a len nejasné úvahy o termíne vstupu vyvolávali nespokojnosť vyšehradských krajín. Poľsko bolo druhou postkomunistickou krajinou po Maďarsku, ktorá 8. apríla 1994 oficiálne požiadala o členstvo v EÚ. Ešte 1. januára 1995 nemecký kancelár Helmut Kohl a francúzsky prezident Jacques Chirac vydali deklaráciu o perspektíve pristúpenia Poľska, Česka a Maďarska do EÚ v roku 2000, o pol druhu roka neskôr, na zasadnutí Európskej rady v talianskej Florencii poľský premiér W. Cimoszewicz musel pripustiť, že Poľsko nemusí vstúpiť do EÚ v roku 2000.²⁴ Poľsko sa spoločne s Českom, Maďarskom, Cyprom, Maltoú, Slovinskem a Estónskom ocitlo v tzv. luxemburskej skupine krajín, ktoré v roku 1997 pozvali na rokovania o rozšírení EÚ.

Otázka členstva v NATO nevyvolávala v poľskej spoločnosti podstatnejšie kontroverzie. Paradoxne, prispelo k tomu volebné víťazstvo postkomunistického Zväzu demokratickej ľavice (SLD) v parlamentných voľbách 1993, čoho dôsledkom bola nevyhnutná „kohabitácia“ medzi pravicovým prezidentom L. Wałęsom, v gescii ktorého zostávala zahraničná politika, a ľavicovou vládou. Pokusy Ruska o vyvýjanie politického a ekonomického nátlaku na Poľsko v rámci tzv. kurzu studeného mieru ministra zahraničných vecí RF posilnili presvedčenie poľských elít i verejnosti o potrebe integrácie krajiny do NATO.²⁵

V prípade členstva v EÚ sa situácia vyvíjala odlišne. S približujúcim sa dátumom vstupu krajiny do EÚ začali v spoločnosti vzrastať euroskeptické nálady. Ich hlavnými predstaviteľmi sú radikálne protieurópsky orientované strany Sebaobrana a Liga poľských rodín (LPR), výhrady však prejavovala aj časť voličov SLD a agrárnej Poľskej ľudovej

strany (PSL).²⁶ Kým pozíciu opozičnej pravicovej Občianskej platformy (PO) možno charakterizovať ako „funkčný europeanizmus“, v prípade jej predpokladaného budúceho koaličného partnera – konzervatívno-národného Práva a Spravodlivosti (PiS) – možno hovoriť skôr o „mäkkom euroskepticizme“.²⁷ Z pôvodne euroentuziastickej línie sa tak poľská zahraničná politika postupne začala orientovať viac eurorealisticky. Netýka sa to iba postojov k otázkam spoločnej európskej obrany, ale aj názorov na usporiadanie EÚ. Prezident Aleksander Kwaśniewski 18. 1. 1996 pred členmi Európskej komisie deklaroval, že poľským záujmom je, aby sa EÚ stala „skutočnou úniou v pravom význame tohto slova, jednotným organizmom, schopným rozhodne a efektívne pôsobiť tak vo vnútornej, ako aj v zahraničnej politike, zabezpečiť svojim členom, súčasným i budúcom, väčší pocit stability a bezpečnosti“. V tejto súvislosti otvorené hovoril o potrebe „obmedzenia niektorých aspektov nezávislosti v záujme realizácie nadradených cielov“.²⁸ Podobne ešte v rokoch 2000 – 2001 tvrdil, že ak má EÚ „úspešne čeliť výzvam budúcnosti, musí sa stať európskou politickou úniou“.²⁹ V súvislosti s diskusiou o inštitucionálnej reforme EÚ a o tzv. ústavnej zmluve o EÚ sa však Poľsko stavalo skôr proti posilňovaniu komunitárneho princípu na úrovni EÚ. Neprejavilo sa to iba v „jazykovej“ rovine, keď Poľsko, podobne ako Slovensko uprednostňovalo pred pojmom „ústava EÚ“ pojem ústavná zmluva. Poľská ministerka pre európske záležitosti D. Hübnerová a ďalší poľskí predstavitelia³⁰ podobne ako slovenskí

²⁴ NOSKO, A.: Euroskepticismus novej Európy. Pohľad na niektoré aspekty euroskepticizmu na príklade Poľska, Česka, Slovenska a Maďarska. In: <http://www.visegrad.info>. K pozíciam poľských politických strán k EÚ pozri aj: KOPEČEK, L.: Liga poľských rodín a Sebaobrana – proč nevstupoval do Evropskej unie? In: *Stredoevropské politické studie – Central European Political Studies Review*, č. 1, roč. IV, jar 2002, <http://www.iips.cz/seps/clanek.php?ID=56>; BREINDL, J.: Sebaobrana a liga poľských rodin – protestné strany v poľském parlamente. In: *Stredoevropské politické studie...* č. 4, roč. V., jeseň 2003, <http://www.iips.cz/seps/clanek.php?ID=182>; PARMA, J.: Relevantní politické strany v Poľsku. Poľské parlamentné strany po volbách 2001. Tamže, č. 1, roč. VI., zima 2004, <http://www.iips.cz/seps/clanek.php?ID=194>.

²⁵ PALOVSKÝ, T.: Postoj poľských politických strán k Evropskej unii. In: *Stredoevropské politické studie...* č. 2 – 3, roč. VI., jar – leto 2004. <http://www.iips.cz/seps/clanek.php?ID=197>

²⁶ PARZYMIES, S.: Integracja europejska w polityce zagranicznej III RP. In: KUŹNIAR, R. – SZCZEPANIK, K. (ed.): Polityka zagraniczna RP 1989 – 2002. Warszawa, ASKON – Fundacja Studiów Międzynarodowych 2002, s. 93.

²⁷ KWAŚNIEWSKI, A.: Kráčame k politickej únii. Poľský prezident hovorí o budúcej Európe – nielen z poľského pohľadu. In: OS, č. 1, 2001, január, s. 36. <http://www.futurum.gov.pl>.

²⁴ <http://euro.pap.com.pl/cgi-bin/europap.pl?grupa=7>.

²⁵ Pozri: MENKISZAK, M. – PIOTROWSKI, M. A.: Polska polityka wschodnia. In: KUŹNIAR, R. – SZCZEPANIK, K. (eds.): Polityka zagraniczna RP 1989 – 2002. Warszawa, Askon – Fundacja Studiów Międzynarodowych 2002, s. 226; CAŁKA, M. J.: Nová geopolitická situace Poľska po pádu komunizmu a rozpadu Sovětského svazu (Poľská východná politika – výber strategie a perspektivy). In: Rusko, Poľsko a stredná Európa: dědictví minulosti a současnost. Ústav mezinárodních vztahů. Praha 1998, s. 50; WALENCIAK, R.: Odwilž kontrolovaná. In: *Przegląd Tygodniowy*, 24. 2. 1996. Cit. podľa: BIELEN, S.: Kierunki polityki wschodnej III RP. In: BIELEN, S. (ed.): Patrzać na Wschód. Z problematyki polityki wschodnej III RP. Warszawa, Centrum Badań Wschodnich UW 1997, s. 19 – 20.

predstavitelia presadzovali, aby v prvom článku ústavnej zmluvy nebolo tvrdenie, že členské štátov majú niektoré právomoci vykonávať na federálnom princípe.

Poľská vláda pri podpise prístupovej zmluvy s EÚ 16. 4. 2003 v Aténach presadila vyhlásenie potvrdzujúce platnosť poľského zákonodarstva v oblasti ochrany života. „*Vláda Poľskej republiky chápe, že žiadne z ustanovení zmluvy o EÚ, zmluv tvoriacich európske spoločenstvá, ako aj ustanovenia meniace a dopĺňajúce tieto zmluvy netvoria prekážky pri regulovaní otázok morálneho charakteru, ako aj otázok spojených s ochranou ľudského života poľským štátom,*“ uvádza sa doslova v deklaráции. Stalo sa tak aj napriek prejavom nevôle vnútri lavicových vládnych strán, presadzujúcich laický charakter štátu.³¹ Katolícky episkopát však vládnú deklaráciu odmietol a označil ju za príliš všeobecnú. Podľa biskupov uvedený dokument nehovorí nič o ochrane ľudského života od počatia až do smrti ani o právach rodiny chápanej ako zväzok muža a ženy. Preto konzervatívna strana Právo a spravodlivosť (PiS) presadila prijatie Deklarácie štátnej zvrchovanosti v morálnych a kultúrnych otázkach. Poľský Sejm, vrátane poslancov za lavicové strany, 11. 4. 2004 prevažnou väčšinou hlasov prijal kompromisný návrh, podľa ktorého v súvislosti s bližiacou sa integráciou Poľska do EÚ „*pol'ské zákonodarstvo v oblasti morálnych zásad spoločenského života, dôstojnosti rodiny, manželstva a výchovy, ako aj ochrany života nepodlieha nijakým obmedzeniam formou medzinárodných regulácií.*“³²

Poľsko v diskusii o Ústavnej zmluve EÚ vo viacerých otázkach podporovalo argumenty menších členských štátov. Vtedajší premiér Leszek Miller charakterizoval postavenie svojej krajiny v európskej diskusii ako pozíciu „v strede medzi krajinami veľkými a malými“.³³ Výhrady proti posilňovaniu komunitárneho princípu v EÚ potvrdila aj snaha Poľska o zachovanie systému hlasovania v inštitúciách EÚ, ktorý bol prijatý počas summitu v Nice v roku 2000.³⁴

V predvečer rozšírenia EÚ prezident A. Kwaśniewski definoval poľskú víziu usporiadania Európy inak ako pred troma, resp. štyrmi rokmi: „... nejdeme do federatívnej Európy, lebo na takúto konštrukciu Európa ešte

nedozrela. Možno sa to stane za 20 – 30 rokov. Európa je dnes spoločenstvom národných štátov, ktorého sila spočíva v tom, že je procesom.“³⁵ V súčasnosti sa Poľsko vníma na pôde EÚ skôr ako krajina, ktorá procesy európskej integrácie brzdí, než aby stimulovala posilňovanie postavenia únie na medzinárodnej scéne.³⁶

Pozícia Poľska v Európe

Po páde komunizmu roku 1989 sa Poľsko postupne začalo ocítať v zmenenej geopolitickej situácii. Všetky tri krajiny, s ktorými dovtedy susedilo, po roku 1993 prestali existovať – NDR sa stala súčasťou zjednoteného Nemecka, namiesto ZSSR Poľsko susedí s jeho nástupníckymi krajinami – Litvou, Bieloruskom, Ukrajinou, ale na krátkom úseku aj s Kaliningradskou oblasťou Ruskej federácie. Poľsko susedí s oboma nástupníckymi štátmi bývalého Československa.

Vstup do NATO znamenal pre Poľsko zmenu v jeho geopolitickom postavení. Kým dovtedy sa nachádzalo v tzv. sedej bezpečnostnej zóne medzi NATO a členskými štátmi Spoločenstva nezávislých štátov, v súčasnosti sa sice rozprestiera v pásme dotyku NATO a jeho dvoch najvýznamnejších partnerov, Ruska a Ukrajiny, ale vzťahujú sa naň bezpečnostné záruky vyplývajúce z členstva v aliancii. Vzťahy aliancie s týmito dvoma štátmi majú pre európsku bezpečnosť kľúčový význam. Poloha medzi Baltským morom a Karpatami zapríčinuje, že z vojenského hľadiska územie Poľska má osobitný strategický význam na európskej línií Východ – Západ.³⁷

Poľsko je v rámci Európy so svojimi vyše 38 mil. obyvateľov štátom strednej veľkosti. Po Ukrajine je to druhý najväčší sused Slovenska. Má výrazné ambície profilovať sa ako regionálna mocnosť a ašpiruje na vedúce postavenie medzi krajinami strednej Európy. Na druhej strane americký politológ Zbigniew Brzezinski konštatuje, že „*Poľsko je príliš slabé na to, aby mohlo byť geostrategickým hráčom, a má jedinú možnosť: integrovať sa do západnej Európy*“. Táto situácia obmedzuje „škálu možností pri

³¹ OLEKSY, J.: Gest tylko formalny. *Rzeczpospolita*, 5. 2. 2002.

³² *Gazeta Wyborcza*, 11. 4. 2003; Tamže, 12 – 13. 4. 2002.

³³ PAP, 20. 1. 2003.

³⁴ Pozri napr. MARUŠIAK, J.: V pasici vlastného euroskepticizmu. Zmluva z Nice je pre Poľsko symbolom európskej jednoty a solidarity. In: *Slovo*, 2003, č. 43; MARUŠIAK, J.: Osamelí obrancovia Nice. In: *Mosty*, 2003, č. 25.

³⁵ KWAŚNIEWSKI, A.: To już jest nasza Europa. Rozmawiają Marek Beylin, Jarosław Kurski i Adam Michnik. In: *Gazeta Wyborcza*, 30. 4. 2004.

³⁶ NOWINA-KONOPKA, P.: Nie bądźmy hamulcowym Europy. Rozmawiał Jarosław Kurski. In: *Gazeta Wyborcza*, 4. 8. 2004.

³⁷ Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej, 23. 5. 2000. In: <http://www.mon.gov.pl>.

jeho geostrategickom rozhodovaní,³⁸ zároveň však bolo vzhľadom na jeho bezpečnosť pravdivé konštatovanie, že na prahu 21. storočia je geopolitická situácia Poľska mimoriadne výhodná, azda bez precedensu v jeho histórii.³⁹

Poľsko začali v polovici 90. rokov vnímať ako regionálnu veľmoc, čo bolo spôsobené nielen jeho geografickou polohou či veľkosťou, ale aj snahou vystupovať v procese integrácie niekdajších komunistických krajín do euroatlantických štruktúr ako iniciatívny partner. Hoci Z. Brzezinski Poľsko nikdy nepovažoval za „hráča“ v globálnych rozmeroch, akceptoval jeho významné postavenie v Európe. Vyjadroval to aj vo svojej staršej práci z polovice 90. rokov, t. j. z obdobia, keď už sice bol známy okrídlený výrok prezidenta USA Billa Clintona, že „nie je otázkou, či sa NATO rozšíri, ale kedy a ako“, ale ešte neboli známe jasné kontúry budúceho rozšírenia.⁴⁰ Vtedy predložil návrh na takú procedurálnu reformu Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE), ktorá by umožnila NATO a Rusku „spoločne promptne reagovať na ohrozenie mieru, možno prostredníctvom osobitného poradného mechanizmu, zahŕňajúceho klúčových hráčov: Spojené štáty americké, Rusko, Veľkú Britániu, Francúzsko, Nemecko, Taliansko, Poľsko a Ukrajinu“.⁴¹ Tento návrh, pochopiteľne, vyvoláva určité asociácie s koncepciou tzv. koncertu veľmocí po Viedenskom kongrese roku 1815.

Vstup Poľska do NATO, zblíženie s Nemeckom a obnovenie vyšehradskej spolupráce na konci 90. rokov rovnako ako nadviazanie „strategického partnerstva“ s Ukrajinou posilnili v poľských politických elitách projekciu svojej krajiny do pozície regionálnej veľmoci. Vtedajší šef poľskej diplomacie Bronisław Geremek v tom čase tvrdil: „.... Poľsko nie je veľkým štátom, povedal by som však, že nie je ani štátom malým... Ako člen veľkých štruktúr – európskych a euroatlantických – môže Poľsko hrať aj rolu krajiny, ktorá má zmysel pre zodpovednosť za región strednej Európy.“ Poľsko sa malo stať nielen hlavným faktorom mocenského vplyvu NATO, resp. USA v regióne strednej Európy, ale aj najvýznamnejším nositeľom civilizačného a politického posolstva Západu v regióne: „Poľsko je pre región vzorom, a to viac než kedykoľvek predtým; je príkladom úspešnej transformácie, v dôsledku ktorej sme opustili svet politických vzťahov, ktorých základom bola

³⁸ BRZEZINSKI, Z.: Velká šachovnice..., c. d., s. 50.

³⁹ BERNATOWICZ, G.: Priorytety polskiej polityki zagranicznej. In: <http://msz.gov.pl/polzagr/priorytety.html> (január 1999).

⁴⁰ BRZEZINSKI, Z.: Plán pre Európu. In: *Medzinárodné otázky*, č. 2, 1995, s. 104

⁴¹ Tamtiež, s. 112.

*závislosť od Sovietskeho zväzu, a vstúpili do sveta, v ktorom sloboda znamená možnosť dosiahnuť hospodársky úspech a národnú nezávislosť.*⁴²

Svoju pozíciu v regióne strednej a východnej Európy, ako aj na celom kontinente sa Poľsko usilovalo presadiť prostredníctvom tzv. Weimarského trojuholníka (W 3). Jeho členovia, Nemecko, Francúzsko a Poľsko, od roku 1991 počas 90. rokov viac-menej pravidelne uskutočňovali trojstranné konzultácie na vysokej úrovni. Na európskom kontinente tak vznikla „potenciálne významná geopolitická os, zahŕňajúca tri štaty a 180 miliónov ľudí s vysoko vypestovaným zmyslom pre národnú identitu“.⁴³ Takúto interpretáciu Weimarského trojuholníka si v minulosti osvojila aj poľská politická reprezentácia, poľský premiér v rokoch 1997 – 2001 Jerzy Buzek ho vo svojom exposé v Sejme 10. novembra 1997 charakterizoval ako „chrbiticu Európy“.⁴⁴

Tieto očakávania vychádzali z toho, že weimarská spolupráca začala v polovici 90. rokov nadobúdať aj bezpečnostný rozmer, hoci jej úlohou bolo predovšetkým podporiť poľsko-nemecké zblíženie s využitím skúseností z historického zmierenia medzi Nemeckom a Francúzskom, posilniť etablovanie NSR v euroatlantických integračných štruktúrach a až v druhom slede podporiť integráciu Poľska do NATO. Stalo sa tak po prvých trojstranných stretnutiach ministrov obrany Poľska, Nemecka a Francúzska 3. 3. v Paríži a 18. – 19. 7. 1994 vo Varšave. Ministri obrany NSR Volker Rühe a Francúzska François Leotard na nich potvrdili svoju podporu poľskému úsiliu o vstup do NATO a zároveň poľskému stanovisku, podľa ktorého by NATO malo byť otvorené pre všetky krajiny strednej a východnej Európy. Na týchto stretnutiach sa uzavreli dohody s cieľom posilniť trojstrannú spoluprácu v oblasti obrany. Výsledkom parížskeho stretnutia ministrov obrany, tzv. Weimarského trojuholníka bolo priznanie štatútu asociovaného partnera Západoeurópskej únie (WEU) deviatim krajinám strednej Európy: Poľsko, Maďarsko, Česko, Slovensko, Litva, Lotyšsko, Estónsko, Rumunsko a Bulharsko.⁴⁵

Napriek tomu, že podľa dohody sa mali trilaterálne stretnutia ministrov obrany organizovať každý rok, ďalšie stretnutie sa uskutočnilo až

⁴² GEREMEK, B.: Euroatlantická solidarita. In: *Mezinárodní politika* 5/1999, s. 6.

⁴³ BRZEZINSKI, Z.: C. d., s. 76.

⁴⁴ BUZEK, J.: Tekst exposé prezesa Rady Ministrów Jerzego Buzka wygłoszonego w Sejmie RP 10 listopada 1997 r. In: <http://www.kprm.gov.pl/menubez.html>

⁴⁵ MROZIEWICZ, R.: Skúsenosti a pozícia Poľska v Euroatlantickej aliancii. In: SAMSON, I. – STRÁŽAY, T. (eds.): *Európska bezpečnosť a proces rozširovania NATO*. Bratislava, SFPA 2000, s. 40.

2. – 3. februára 1997 vo Frankfurte nad Odrou. Na ňom ministri obrany Stanisław Dobrzański (Poľsko), Charles Millon (Francúzsko) a Volker Rühe (Nemecko) podpísali spoločnú Iniciatívu o intenzifikácii trojstranej politicko-vojenskej a vojenskej spolupráce, ktorá znamenala jej inštitucionalizáciu vo forme utvorenia Spoločnej vojenskej koordináčnej skupiny. Na stretnutí sa ministri obrany dohodli, že budú každoročne organizovať spoločné vojenské cvičenia, výmenu personálu a konzultácie expertov o najdôležitejších problémoch týkajúcich sa obrany a bezpečnosti. Poľsko počas stretnutia dostalo ponuku zvýšiť svoj podiel na spolupráci v rámci európskeho zbrojného priemyslu. Ministri obrany Francúzska a Nemecka zároveň garantovali svojmu poľskému kolegovi, že počas rokovania medzi NATO a Ruskom sa neprijme rozhodnutie, ktoré by mohlo znamenať obmedzenie suverenity Poľska. V procese približovania sa Poľska k NATO však weimarská spolupráca nezohrávala podstatnejšiu rolu. Pre Poľsko sa javila klíčovou spoluprácu so Spojenými štátmi americkými⁴⁶, resp. s Nemeckom a Dánskom.

Weimarský trojuholník sa počas necelých desiatich rokov svojej existencie stal predmetom početných interpretácií. Prvou je už citovaný názor Z. Brzezinského, ktorý toto zoskupenie označuje za budúcu geopolitickú os Európy, predovšetkým z bezpečnostného hľadiska.⁴⁷ Jeho názory zastáva aj niekdajší premiér J. Buzek. Okrem tejto interpretácie však jestvujú aj iné, majúce takisto svoje racionálne opodstatnenie. Analytik Stanisław Parzymies, ktorý bol v polovici 90. rokov poradcом poľského ministra zahraničných vecí, poukazuje na to, že hlavnou úlohou tohto útvaru bolo prekonanie niekdajšieho rozdelenia Európy na mocenské bloky.⁴⁸ Historik a politológ Franciszek Draus, vedecký pracovník vo vedení koncernu Mannesmann a expert pre otázky európskej politiky, však varoval pred zveličovaním významu tohto zoskupenia.⁴⁹ Vyslovuje pochybnosť, nakoľko sa tzv. Weimarský trojuholník môže pričíniť o rýchlejsiu a efektívnejšiu spoluprácu Poľska so Západom. Poukazuje pritom nielen na rozdiely medzi Nemeckom a Francúzskom v otázkach

budúcnosti EÚ, ale aj na absenciu jasnej predstavy Poľska o podobe budúcej zjednotenej Európy. Upozorňoval, že Weimarský trojuholník nie je formálnou a pretrvávajúcou inštitúciou, ale predovšetkým zaujímavým a užitočným diskusným fórom, pre Nemecko a Francúzsko slúži predovšetkým ako platforma na vzájomnú kontrolu svojich aktivít v strednej a východnej Európe a formovanie spoločnej „východnej politiky“. Nepopiera jeho význam pre posilnenie úlohy Poľska ako regionálneho lídra, privilegovaného partnera a najmä ako predstaviteľa východoeurópskych záujmov vo vzťahu k Západu a najmä voči Nemecku a Francúzsku.⁵⁰ To je dôvod, prečo „prístup Poľska k Weimarskému trojuholníku má byť strategický, a nie inštrumentálny. Poľsko má túto trojstrannú spoluprácu chápať predovšetkým ako cieľ sám osebe“.⁵¹ Poukazuje pritom na to, že pri prijímaní Poľska do NATO aktivity v rámci Weimarského trojuholníka nezohrali rozhodujúcu rolu, tú mala v prvom rade úzka spolupráca Poľska s USA. Nazdáva sa, že Poľsko sa má o členstvo v EÚ usilovať predovšetkým prostredníctvom spolupráce s centrálnymi orgánmi EÚ. Podobne Michał M. Kosman konštatoval, že poľské očakávania od weimarskej spolupráce boli väčšie ako jej reálne výsledky, a oceňuje predovšetkým jeho fungovanie ako konzultačného fóra.⁵² Neskorší vývoj potvrdil, že reálne viac zodpovedali argumenty skeptikov. V každom prípade sa však vyčerpala jeho pôvodná formula „dvoch pre jedného“⁵³. Asymetrický charakter tzv. weimarskej spolupráce síce prispel k integrácii Poľska do EÚ, ale s bližiacim sa dátumom rozšírenia sa čoraz výraznejšie začínali prejavovať rozpory medzi jeho jednotlivými členmi. Francúzska strana čoraz väčšmi prejavovala zdržanlivý postoj k rozšíreniu EÚ pre obavy z vlastnej marginalizácie, Nemecko aj vzhľadom na rozdielne názory na otázky európskej bezpečnosti, inštitucionálnej reformy a otázok kohézie EÚ uprednostnilo skôr užšiu spoluprácu s Francúzskom; W 3 nesplnila poľské očakávania napr. pri formulovaní spoločnej politiky rozšírenej

⁴⁶ Pozri Współpraca polityczna i wojskowa Polski, Francji i Niemiec w ramach Trójkąta Weimarskiego. In: *Przegląd Środkowoeuropejski*, č. 20 – 21, február 1998. <http://www.medianet.pl/ceurorev>.

⁴⁷ BRZEZINSKI, Z.: C. d., s. 76.

⁴⁸ PARZYMIES, S.: Interesy partnerów współpracy weimarskiej. In: *Przegląd Środkowoeuropejski*, č. 20 – 21, február 1998. <http://www.medianet.pl/ceurorev>.

⁴⁹ DRAUS, F.: Trójkąt weimarski: w poszukiwaniu sensu. In: *Przegląd Środkowoeuropejski*, č. 20 – 21, február 1998. <http://www.medianet.pl/ceurorev>.

⁵⁰ DRAUS, F.: tamže.

⁵¹ KOSMAN, M. M.: Polska w trójkącie weimarskim. In: *Przegląd Zachodni*, č. 3, 1999, s. 75.

⁵² REITER, J. – CICHOCKI, M. A.: Trójkąt Weimarski. Usuwanie przeszkoł. In: *Rzeczpospolita*, 29. 5. 2004.

EÚ voči Rusku, podobne Francúzsko a Nemecko zaujali odlišné stanovisko k vojne proti Iraku v roku 2003. „*V situáciach, v ktorých bol najviac potrebný, sa Weimarský trojuholník ukazoval všeobecne ako disfunkčný.*“⁵⁴

Pre Poľsko bolo príznačné úsilie dosiahnuť dobré vzťahy so všetkými susedmi, rozvíjať intenzívnu politickú i ekonomickú spoluprácu s nimi a zabrániť vzniku nových deliacich čiar v regióne strednej a východnej Európy. Poľská politická reprezentácia prezentovala v priebehu 90. rokov viacero pozitívnych príkladov urovnávania sporov, ktoré pramenia z komplikovaného historického dedičstva vo vzájomných vzťahoch. Na pozadí udalostí v bývalej Juhoslávii, ale aj vzťahov Maďarska so susednými štátmi, v ktorých žijú príslušníci maďarských menšíň, pôsobila politika Poľska voči susedom ako stabilizačný faktor. Poľsko jednoznačne odmietalo a už v zárodkoch potláčalo pokusy vniesť do zahraničnej politiky prvky teritoriálneho revisionizmu, resp. pokusy utvoriť z menšinej problematiky klúčovú tému bilaterálnych vzťahov. Vďaka tomu sa Poľsku podarilo dosiahnuť nadviazanie úzkej spolupráce s Litvou, ktorú vzhľadom na komplikované historické dedičstvo vo vzájomných vzťahoch⁵⁵ môžeme vnímať dokonca až ako historické zmierenie, a to aj napriek pretrvávajúcim problémom v postavení poľskej menšiny v tejto krajine.⁵⁶ Mimoriadny význam pri budovaní novej bezpečnostnej a politickej architektúry zohrala podpora Poľska integračným ambíciám jeho dvoch susedov – Slovenska a Litvy – v ich úsilí stať sa členom NATO a EÚ. V prípade Litvy poľské úsilie prispelo k zahrnutiu do integračných procesov všetkých troch baltských republík, v prípade Slovenska poľská politika vychádzala z úsilia zabrániť destabilizácii, či dokonca posilneniu ruského vplyvu na svojich južných hraniciach.⁵⁷

⁵⁴ Tamtiež.

⁵⁵ Pozri napr. ŁOSSOWSKI, P.: *Stosunki polsko-litewskie 1921 – 1939*. Warszawa, Instytut Historii PAN 1997.

⁵⁶ Dlhodobým problémom bola otázka písania priezvisiek v poľskom jazyku, ale aj vlastníctva pôdy či vydávania učebníčkov v poľskom jazyku. Pozri napr. *Stosunki dwustronne Polski, Litwa, Łotwa, Estonia*. In: WIZIMIRSKA, B. (ed.): *Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej* 2002. Warszawa, MSZ RP 2002, s. 273 – 276; MICKIEWICZ, R. – KOŚCIELSKI, P.: Przyjaciele po przejściach. Dziesiąta rocznica traktatu polsko-litewskiego. In: *Rzeczpospolita*, 23. 4. 2004; MICKIEWICZ, R.: Już bez podziałów? Na zjeździe Związku Polaków o zwrocie ziemi, szkolnictwie i eurowybiorach. In: *Rzeczpospolita*, 24. 5. 2004.

⁵⁷ Pozri napr. DIENSTBIER, J.: Visegrád. In: *Mezinárodní politika*, č. 2, 1999, s. 6; DANČÁK, B.: Geneze spolupráce ve střední Evropě. In: DANČÁK, B. (ed.): *Integrační procesy ve středoevropském prostoru II*. Brno, Masarykova univerzita 1999, s. 44.

Poľská východná politika

Hoci fenomén poľskej „východnej politiky“ po roku 1989 patrí medzi najvýraznejšie špecifiká zahraničnej politiky Poľska, je zároveň aj najprotirečivejším. Pritom práve otázky vzťahov PR s európskymi štátmi bývalého ZSSR sú koncepcne najrozpracovanejším fenoménom zahraničnej politiky tejto krajiny.

V súčasnosti dominujú v Poľsku o otázkach „východnej politiky“ dva prúdy, ktoré čerpajú z dedičstva poľského politického myšlenia v prvej polovici 20. storočia. Prvý prúd, ktorý sa presadil po roku 1989, vychádza z tradícií hnutia za nezávislosť, vedeného J. Piłsudským. Po prvej svetovej vojne sa označoval za prúd federalistický, pretože presadzoval koncepciu federatívneho spojenia krajín „Medzimoria“ s Poľskom. Neruské národy na území cárskeho Ruska, resp. neskoršieho Sovietskeho zväzu vnímal v ich úsilí o nezávislosť ako potenciálnych spojencov Poľska. Tento prúd vychádzal z presvedčenia o nevyhnutnosti konfrontácie s Ruskom. Sám Piłsudski však predpokladal, že „*bez dohody so samotnými Rusmi, s ruskými revolucionárm, bez vynútenia ich súhlasu s programom národnostnej parcelácie cárskeho impéria bude tento program veľmi ľažké uskutočniť*“.⁵⁸ Túto koncepciu si po druhej svetovej vojne osvojila skupina okolo parížskeho exilového časopisu *Kultura*, ktorého najvýznamnejšími predstaviteľmi boli Jerzy Giedroyc a Juliusz Mieroszewski. Na rozdiel od Giedroycovej tézy z 30. rokov o veľmocenskom postavení Poľska popri rozbitom Rusku, podľa ktorej „*základným východiskom poľského štátneho záujmu musí byť úsilie o vytvorenie čo najväčšieho počtu malých štátov na ruinách centralizovaných impérií*“,⁵⁹ Mieroszewski sa vyslovoval za vnútornú demokratizáciu Ruska a poľsko-ruské zmierenie prostredníctvom dialógu na úrovni občianskej spoločnosti.⁶⁰

Za predstaviteľa druhého prúdu poľskej „východnej politiky“ považovali lídra Národnej demokracie, národne orientovanej pravice, Romana Dmowského. Tento prúd za hlavného nepriateľa Poľska považoval Nemecko. Dmowski vo svojej knihe „Nemecko, Rusko a poľská otázka“ (1908) považoval Rusko za potenciálneho spojence Poliakov.⁶¹ Jeho kon-

⁵⁸ NOWAK, A.: *Jak rozbić rosyjskie imperium? Idee polskiej polityki wschodniej (1733 – 1921)*. Kraków, Arcana 1999, s. 324 – 325.

⁵⁹ NOWAK, A.: *Polacy, Rosjanie i biesy*. Kraków, Arcana 1998, s. 252.

⁶⁰ Tamže, s. 256 – 258.

⁶¹ FRISZKE, A.: *O kształcie Niepodległej*. Warszawa, Biblioteka „Więzi“ 1989, s. 122.

cepcia sa označuje za „realistickú“. Predpokladala existenciu iba dvoch silných národných stredísk, resp. centier štátnej moci – Poľska a Ruska. Národy, ktoré žili na ich hraniciach, mali byť podľa Dmowského asimilované buď Poľskom, alebo Ruskom. Preto sa táto koncepcia niekedy označuje aj za anexionistickú alebo inkorporačnú.

Poľsko privítalo vznik nových nezávislých štátov na svojej východnej hranici, nemalo však jasného predstavu o postupe voči nim. Osobitný význam majú v tejto súvislosti vzťahy Poľska s Ukrajinou, hoci ich spoločné dejiny sú poznačené krvavými konfliktmi. Poľsko, podobne ako USA, považujú existenciu nezávislej Ukrajiny za klúčový faktor súčasnej bezpečnostnej architektúry Európy a prekážku obnovenia veľmocenského štatútu Ruska. V roku 1993 bol vytvorený konzultačný výbor prezidentov Poľska a Ukrajiny. Po roku 1994, keď sa USA po likvidácii ukrajinského jadrového arzenálu začali orientovať na spoluprácu s Ukrajinou, Poľsko zohrávalo rolu sprostredkovateľa medzi Ukrajinou a Západom. V súčasnosti je jeho cieľom zabrániť izolácii Ukrajiny od euroatlantických štruktúr.

Napriek gestám, akými bola napr. deklarácia o „strategickom“ poľsko-ukrajinskom partnerstve, ktoré prvý raz deklarovala premiérka Hanna Suchocka (stála na čele poľskej vlády v rokoch 1992 – 1993) a pod., vyznačovala sa však poľská politika voči Ukrajine pasívnym charakterom a obavami z prijímania zásadných riešení či akýchkoľvek záväzkov, napr. v prípade poľskej odmietavej reakcie na tzv. Kravčukov plán či snáh Ukrajiny zapojiť sa do vyšehradskej, resp. weimarskej spolupráce.⁶² Poľsko sa obávalo určiť kompromisnú formulu, ktorá by umožnila zošúladiť svoje integračné ambície a úsilie Ukrajiny nájsť si miesto v stredo-európskom priestore. Ak bolo úsilím zahraničnej politiky Poľska zabrániť vzniku nových deliacich čiar, obnove hegemonistických tendencií a ak jeho predstavitelia skutočne vychádzali z tvrdenia, že „*obmedzenie jej suverenity by znamenalo, že proces obnovy imperiálnych štruktúr nabere na sile a ohrozí životné záujmy Poľska*“,⁶³ logickým dôsledkom takýchto tvrdiení musí byť prijatie záväzkov voči tak významnému partnerovi. Neškorší vstup Ukrajiny do štruktúr Stredoeurópskej iniciatívy v roku 1996

či účasť jej prezidenta na slávostných stretnutiach prezidentov stredo-európskych štátov už nemohli kompenzovať premárnene šance zaťažiť Ukrajinu takými záväzkami, ktoré by mohli prispiť k nadviazaniu užšej spolupráce nielen s krajinami strednej Európy, ale aj so Západom. Prejavom prílišnej opatrnosti a paternalistickejho postoja Poľska voči svojmu východnému susedovi bolo aj odmietnutie ukrajinského návrhu zapojiť sa do weimarského dialógu, napriek tomu, že neskôr, v druhej polovici 90. rokov, niektorí politológovia, napr. Zbigniew Brzezinski, predpokladali práve takýto vývoj udalostí. Na realizáciu tohto scenára však už v neskorších rokoch nebolo nielen súl, ale ani reálnych schopností zo strany ukrajinských politických elít. Reálne zblíženie Ukrajiny so Západom a predovšetkým stabilizáciu prozápadnej orientácie Ukrajiny v neskoršom období skomplikovali narastajúce autoritatívne tendencie v tejto krajine.

Napriek intenzívnej obchodnej výmene sa vzťahy Poľska s Ruskom vyznačujú dlhodobo napäťom charakterom. Súvisí to jednak s negatívnym postojom Ruska k procesu rozširovania NATO, jednak so vzájomnou rivalitou o vplyv v európskych členských štátoch SNS.

Záver

Päť rokov po vstupe do NATO a v období vstupu do EÚ sa Poľsko ocitlo v situácii, keď musí prehodnotiť svoje zahraničnopolitické priority. Viaceré koncepcie, z ktorých poľská zahraničná politika vychádzala v 90. rokoch 20. storočia, ukázali sa neúspešné, resp. ich doterajšia formula sa vyčerpala. Charakteristickou črtou poľskej zahraničnej politiky po roku 1989 bolo úsilie o získanie postavenia regionálnej veľmoci a rozvíjanie transatlantickej spolupráce. Okrem obáv z obnovenia dominantného postavenie Ruska v regióne východnej Európy poľské snahy o vstup do euroatlantických štruktúr motivovali aj strach z možného oživenia veľmocenských ambícií Nemecka po zjednotení.⁶⁴ Zachovanie prítomnosti USA v Európe vníma PR ako ako kompenzáciu prípadných negatívnych dôsledkov veľmocenského postavenia NSR vo vzťahu k PR a garanciu udržania stability a rovnováhy na kontinente. Geopolitická a bezpečnostná opcia Poľska po roku 1989 neznamená teda orientáciu na

⁶² MENKISZAK, M. – PIOTROWSKI, M. A.: Polska polityka wschodnia. In: KUŽNIAR, R. – SZCZEPANIK, K. (eds.): Polityka zagraniczna RP 1989 – 2002. Warszawa, Askon – Fundacja Studiów Międzynarodowych 2002, s. 221 – 223.

⁶³ BRATKIEWICZ, J.: Stosunki z Rosją, Ukrainą i Białorusią. In: Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 1993 – 1994. Warszawa, PISM 1994, s. 132.

⁶⁴ KUŽNIAR, R.: C. d., s. 14, 19; KAMIŃSKI, A.Z. – KOŚCIUK, L.: Rozpad ZSRR a bezpieczeństwo Europy Środkowej. In: *Sprawy Międzynarodowe*, 1/1993, s. 29.

dominantného suseda, ktorá viedie k jednostrannej závislosti, ale na integračné zoskupenia ako NATO a EÚ, v ktorých panujú vzťahy vzájomnej závislosti.⁶⁵ Paradoxne však poľské úsilie o zachovanie multilaterálneho charakteru spolupráce na európskom kontinente viedlo k podpore unilateralistickej politiky USA v globálnom rámci.⁶⁶ To sa zasa premietlo do oslabenia pozícií PR vo vzťahu k jeho európskym partnerom.

Pritom práve Poľsko patrilo medzi iniciátorov rozšírenia NATO a EÚ. Zároveň svojím dôrazom na rozvíjanie bilaterálnych vzťahov so susedmi a potieraním tendencií k teritoriálnemu revizionizmu pôsobilo v regióne ako stabilizačný faktor. Ako krajina, ktorá prvá nastúpila na cestu demontáže komunistického systému a sovietskeho bloku, stala sa priekopníkom pri formovaní nového modelu vzťahov v regióne strednej a východnej Európy.

Poľsko si teda vyslúžilo pozíciu regionálneho lídra nielen vďaka svojej veľkosti či vojenskému potenciálu, ale aj náskoku, ktorý malo pred ostatnými štátmi regiónu. Táto komparatívna výhoda sa však vzhľadom na rozšírenie EÚ a NATO postupne stráca. Vývoj po roku 2000 ukázal, že jeho pozícia v regióne je oslabená. Poľsko bude musieť pravdepodobne prehodnotiť niektoré prvky svojej zahraničnej politiky. Rozpory medzi niektorými európskymi členmi NATO a USA znižujú šance na udržanie doterajšieho charakteru spolupráce medzi EÚ a USA. Jednostranná orientácia PR na spoluprácu s USA však oslabuje jeho manévrovacie schopnosti na pôde EÚ, čo sťaže jeho šance na zabezpečenie svojich dlhodobých záujmov v regióne. Pokus Poľska o presadenie svojho návrhu tzv. východného rozmeru EÚ⁶⁷ ako oficiálnej politiky únie voči Ukrajine, Bielorusku a Rusku, ktorý predpokladal v závislosti od pokroku reforiem na Ukrajine a Bielorusku dlhodobú perspektívnu získania členstva v EÚ pre uvedené krajiny, zostal bez ohlasu členských štátov EÚ i Európskej komisie. Práve porážka úsilia Poľska o zachovanie systému hlasovania v európskych inštitúciách, ktorý bol prijatý v roku 2000 na vrcholnej schôdzke EÚ vo francúzskom Nice, ukázala, ako veľmi je pozícia Poľska ako regionálneho lídra závislá od akceptácie ostatných

kľúčových hráčov na pôde EÚ, t. j. najmä od pozície Nemecka, Francúzska, ale do určitej miery aj Španielska a Veľkej Británie. Na pôde EÚ sa Poľsko ocitlo v určitej izolácii, dokonca aj zo strany svojich partnerov z Vyšehradskej štvorky, ktorí pred podporou systému z Nice uprednostnili podporu pozície Nemecka.⁶⁸ Poľsko však utrpelo aj porážku na pôde NATO, keď summit aliancie v Istanbule v júni 2004 odmietol poľský návrh, aby aliancia prevzala od Poľska velenie mnohonárodnej divízie v Iraku.⁶⁹

Aj napriek tesnej bilaterálnej spolupráci začínajú vzrastať rozpory medzi PR a USA. Poľsko znáša dôsledky rizík vyplývajúcich zo spolupráce medzi asymetrickými partnermi. Na jednej strane USA odmietli aj napriek naliehaniam prezidenta Kwaśniewského⁷⁰ a premiéra Mareka Belku⁷¹ pristúpiť na poľskú požiadavku zrušenia vízovej povinnosti, resp. zmiernenia poplatkov za vstupné víza do USA pre občanov PR. Omnoho väznejším signálom poklesu významu PR v strategických plánoch USA je rozhodnutie americkej administratívy neumiestniť nové vojenské základne, ktoré majú vzniknúť po stiahnutí časti amerických jednotiek z Nemecka, na územie Poľska, ale Rumunska a Bulharska, čo súvisí so zmenami strategických priorit USA.⁷² Pritom signály o klesajúcim záujme USA o spoluprácu s PR, napr. v otázke postavenia kaliningradskej enklávy, prichádzali už skôr.⁷³

Hoci od vstupu do EÚ v máji 2004 zatiaľ Poľsko otvorené svoje priority na pôde euroatlantických štruktúr neprehodnotilo, diskusia popredných politikov, resp. odborníkov na oblasť európskej integrácie, ktorí aktívne pôsobia v integračných štruktúrach a majú blízko k liberálnej pravici (bývalý minister zahraničných vecí Bronisław Geremek, bývalý minister pre európske záležitosti Jacek Saryusz-Wolski, šef think tanku Centrum medzinárodných vzťahov Janusz Reiter), publikovaná na stránkach denníka *Gazeta Wyborcza*, svedčí o tom, že v poľskej spoločnosti sa zvyšuje vôle prehodnotiť doterajšie pôsobenie na pôde EÚ.

⁶⁵ GRABIŃSKI, T.: Czechy, Słowacja i Węgry nie poprä Polski w walce o utrzymanie układu sił przewidzianego w Nicei. In: *Gazeta Wyborcza*, 1. 10. 2003.

⁶⁶ PRZYBYLSKI, J.: W Iraku bez flagi NATO. In: *Rzeczpospolita*, 29. 6. 2004.

⁶⁷ MARUŠIAK, J.: Poliaci do USA aj nadáľ s vízami. Euractiv.sk, 12. 2. 2004. In: <http://www.euractiv.sk/index?a=show&cid=1088&sid=45&pid=45>.

⁶⁸ GILLERT, P.: O Iraku, wizach i offsecie. Premier Marek Belka w Białym Domu i Pentagonie. In: *Rzeczpospolita*, 10. 8. 2004.

⁶⁹ Nowe bazy USA nie w Polsce. In: *Gazeta Wyborcza*, 25. 3. 2004.

⁷⁰ OSICA, O.: Mocarstwo marginalne. In: *Rzeczpospolita*, 26. 7. 2002.

⁶⁵ KUÑNIAR, R.: C. d., s. 18.

⁶⁶ SMOLAR, A.: Świat między realizmem a idealizmem. In: *Res Publica*, č. 3, 2004, s. 10.

⁶⁷ Non-paper s polskimi propozycjami w sprawie przyszłego kształtu polityki rozszerzonej UE wobec nowych wschodnich sąsiadów. In: <http://www.msz.gov.pl>, 2003; PEŁCZYŃSKA-NAŁĘCZ, K. – DULEBA, A. – PÓŁI, L. – VOTÁPEK, V.: Polityka Wschodnia Unii: perspektywa krajów wyszehradzkich. Warszawa, OSW, febr. 2003.

Účastníci diskusie jednoznačne definovali záujem Poľska o posilňovanie komunitárnych inštitúcií, t. j. Európskej komisie a Európskeho parlamentu, ktoré o. i. obhajujú v EÚ princíp finančnej a politickej solidarity. Poľsko musí podľa nich ďalej aktívne ovplyvňovať východnú politiku EÚ a presvedčiť Brusel, že ponuka dokonca aj hmlistej perspektívy členstva Ukrajiny v EÚ môže urýchliť demokratický vývoj v tejto krajine. Ďalšou prioritou Poľska musí byť podľa nich nové definovanie vzťahov s Francúzskom a Nemeckom na základe triezveho partnerstva, nie animozit, strachu a nedôvery. Janusz Reiter sa nazdáva, že v EÚ nemôže byť Poľsko kľúčovým hráčom bez toho, aby sa mu nepodarilo presvedčiť Nemecko, že v trojuholníku s Poľskom možno dosiahnuť v EÚ viac než iba s pomocou Francúzska. Preto je podľa neho v záujme Poľska usilovať sa o posilnenie Weimarského trojuholníka.

Účastníci diskusie považujú za prioritu Poľska ďalej zachovanie transatlantickej spolupráce, ktorá by sa však mala realizovať vo formáte vzťahov medzi EÚ a USA. V prospech väčšieho angažovania sa Poľska v budovaní Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ (CFSP) hovorí aj fakt, že účastníci diskusie považujú za nebezpečnú „nacionalizáciu“ politiky významných členských štátov EÚ voči Rusku pri obchádzaní komunitárnych mechanizmov. V neposlednom rade je podľa nich dôležité, aby Poľsko vystupovalo na pôde EÚ ako iniciatívny partner.

Hoci Poľsko vo viacerých aspektoch zastáva blízke pozície ako Veľká Británia (otázka transatlantickej spolupráce, podpora prozápadného smerovania Ukrajiny), vzhľadom na špecifické postavenie Veľkej Británie v EÚ je skôr pravdepodobné, že uvedené ciele bude v spolupráci s Veľkou Britániou realizovať skôr mimo formátu EÚ.

Hoci pre súčasných členov EÚ sa medzivládna konferencia a postoj Poľska k ústave EU stali mementom, že desiat noví členovia nebudú v novej únii „do počtu“, aj pre Poľsko bude v budúnosti dôležité posilňovanie komunitárnych mechanizmov na pôde EÚ namiesto presadzovania primárneho postavenia národných štátov, pretože je zainteresované na zachovaní princípov solidarity medzi členskými štátmi.

Bobliografia

- BERNATOWICZ, G.: Priorytety polskiej polityki zagranicznej. In: <http://msz.gov.pl/pol-zagr/priorytety.html> (január 1999).
- BIELEN, S. (ed.): Patrząc na Wschód. Z problematyki polityki wschodniej III RP. Warszawa, Centrum Badań Wschodnich UW 1997.
- BREINDL, J.: Sebeobrana a liga polských rodin – protestní strany v polském parlamentu.

- In: Stredoevropské politické studie – *Central European Political Studies Review*, č. 4, roč. V., jeseň 2003, <http://www.iips.cz/seps/clanek.php?ID=182>.
- BRZEZINSKI, Z.: Plán pre Európu. In: Medzinárodné otázky, č. 2, 1995, s. 103 – 118.
- BRZEZINSKI, Z.: Veľká šachovnica. Praha, Mladá fronta 1999.
- BUZEK, J.: Tekst exposé prezesa Rady Ministrów Jerzego Buzka wygłoszonego w Sejmie RP 10 listopada 1997 r. In: <http://www.kprm.gov.pl/menubez.html>.
- DANČÁK, B. (ed.): Integrační procesy ve středoevropském prostoru II. Brno, Masarykova univerzita 1999.
- Denník *Gazeta Wyborcza, Rzeczpospolita*.
- DIENSTBIER, J.: Visegrád. In: *Mezinárodní politika*, č. 2, 1999, s. 4 – 7.
- DRAUS, F.: Trójkat weimarski: w poszukiwaniu sensu. In: Przegląd Środkowoeuropejski, č. 20 – 21, február 1998. <http://www.medianet.pl/ceurorev>.
- DULEBA, A. – HIRMAN, K.: Rusko na konci Ježicovej éry. Zahraničná a vnútorná politika, rozširovanie NATO a záujmy Slovenska. Bratislava, IVO 1999.
- FRISZKE, A.: O kształcie Niepodległej. Warszawa, Biblioteka „Więzi“ 1989.
- GEREMEK, B.: Euroatlantická solidarita. In: *Mezinárodní politika* 5/1999, s. 6.
- GEREMEK, B.: Informacja rządu o kierunkach polskiej polityki zagranicznej przedstawiona przez ministra spraw zagranicznych RP Bronisława Geremka. Warszawa, Sejm RP 9. 5. 2000.
- GILLERT, P.: O Iraku, wizach i offsecie. Premier Marek Belka w Białym Domu i Pentagonie. In: *Rzeczpospolita*, 10. 8. 2004.
- GRABIŃSKI, T.: Czechy, Słowacja i Węgry nie poprä Polski w walce o utrzymanie układu sił przewidzianego w Nicei. In: *Gazeta Wyborcza*, 1. 10. 2003.
- <http://euro.pap.com.pl/cgi-bin/europap.pl?grupa=7>.
- <http://www.futurum.gov.pl>.
- KAMIŃSKI, A. Z. – KOŚCIUK, L.: Rozpad ZSRR a bezpieczeństwo Europy Środkowej. In: *Sprawy Międzynarodowe*, č. 1, 1993, s. 29 – 54.
- KOPEČEK, L.: Liga polskich rodin a Seba obrana – proč nevstupovat do Evropské unie? In: Stredoevropské politické studie – *Central European Political Studies Review*, č. 1, roč. IV., jar 2002, <http://www.iips.cz/seps/clanek.php?ID=56>.
- KOSMAN, M. M.: Polska w trójkącie weimarskim. In: *Przegląd Zachodni*, č. 3, 1999, s. 59 – 75.
- KUČA, J. – NEČEJ, E. – TARASOVIČ, V. (eds.): Stredoeurópska bezpečnostná spolupráca a jej bezpečnostná dimenzia. Bratislava, Stredisko obranných štúdií Ministerstva obrany SR 1999.
- KURSKI, J. – SEMKA, P.: Lewy Czerwcowy. Editions Spotkania, Warszawa 1992.
- KUŹNIAR, R. – SZCZEPANIK, K. (eds.): Polityka zagraniczna RP 1989 – 2002. Warszawa, Askon – Fundacja Studiów Międzynarodowych 2002.
- KUŹNIAR, R. (ed.): Polska polityka bezpieczeństwa 1989 – 2000. Warszawa, Scholar 2001.
- KWAŚNIEWSKI, A.: Kráčame k politickej únii. Poľský prezentor hovorí o budúcej Európe – nielen z poľského pohľadu. In: OS, č. 1, 2001, január, s. 36.
- KWAŚNIEWSKI, A.: To już jest nasza Europa. Rozmawiają Marek Beylin, Jarosław Kurski i Adam Michnik. In: *Gazeta Wyborcza*, 30. 4. 2004.
- LATAWSKI, P.: The Polish Road to NATO. Roads and Prospects. In: *The Polish Quarterly of International Affairs*, č. 1, 1993, s. 69 – 87.
- LUKÁČ, P.: Weimarský trojuholník a Visegrádska štvorka. In: OS, č. 7, 2000, s. 47 – 50.
- ŁOSSOWSKI, P.: Stosunki polsko-litewskie 1921 – 1939. Warszawa, Instytut Historii PAN 1997.

- MARUŠIAK, J.: Osamelí obrancovia Nice. In: *Mosty*, 2003, č. 25.
- MARUŠIAK, J.: Poliaci do USA aj ďalej s vízami. *Euractiv.sk*, 12. 2. 2004. In: <http://www.euractiv.sk/index?a=show&cid=1088&sid=45&pid=45>.
- MARUŠIAK, J.: V pasici vlastného euroskepticizmu. Zmluva z Nice je pre Poľsko symbolom európskej jednoty a solidarity. In: *Slovo*, 2003, č. 43.
- MARUŠIAK, J. – DULEBA, A. – BATES-MELIŠOVÁ, Z.: Zahraničná politika SR: hlavné trendy, dvojstranné vzťahy, regionálna spolupráca. In: KOLLÁR, M. – MESEŽNÍKOV, G. (eds.): Slovensko 2002. Súhrnná správa o stave spoločnosti. Bratislava, IVO 2002.
- MICKIEWICZ, R.: Juž bez podziaľov? Na zjeździe Związku Polaków o zwrocie ziemi, szkolnictwie i eurowybiorach. In: *Rzeczpospolita*, 24. 5. 2004.
- MICKIEWICZ, R. – KOŚCIŃSKI, P.: Przyjaciele po przejściach. Dziesiąta rocznica traktatu polsko-litewskiego. In: *Rzeczpospolita*, 23. 4. 2004.
- NATO w polityce bezpieczeństwa Polski. Rozdział I. In: *Przegląd Środkowoeuropejski*, č. 22, apríl 1998. <http://www.medianet.pl/~ceurorev>.
- Non-paper z polskimi propozycjami w sprawie przyszłego kształtu polityki rozszerzającej UE wobec nowych wschodnich sąsiadów. In: <http://www.msz.gov.pl>, 2003.
- NOSKO, A.: Euroskepticizmus novej Európy. Pohľad na niektoré aspekty euroskepticizmu na príklade Poľska, Česka, Slovenska a Maďarska. In: <http://www.visegrad.info>.
- NOWAK, A.: Jak rozbić rosyjské imperium? Idee polskiej polityki wschodniej (1733 – 1921). Kraków, Arcana 1999.
- NOWAK, A.: Polacy, Rosjanie i biesy. Kraków, Arcana 1998.
- Nowe bazy USA nie w Polsce. In: *Gazeta Wyborcza*, 25. 3. 2004.
- NOWINA-KONOPKA, P.: Nie bądźmy hamulcowym Europy. Rozmawiał Jarosław Kur-ski. In: *Gazeta Wyborcza*, 4. 8. 2004.
- OLEKSY, J.: Gest tylko formalny. *Rzeczpospolita*, 5. 2. 2002.
- OSICA, O.: Mocarstwo marginalne. In: *Rzeczpospolita*, 26. 7. 2002.
- Oświadczenie Prezesa Rady Ministrów w sprawie proponowanego składu i programu prac Rządu. 7 posiedzenie Sejmu w dniu 12 września 1989 r. Warszawa, Sejm PRL 1989.
- PALOVSKÝ, T.: Postoj polských politických stran k Evropskej unii. In: *Středoevropské politické studie – Central European Political Studies Review*, č. 2 – 3, roč. VI., jar – leto 2004. <http://www.iips.cz/seps/clanek.php?ID=197>.
- PARMA, J.: Relevantní politické strany v Polsku. Polské parlamentní strany po volbách 2001. In: Tamže, č. 1, roč. VI., zima 2004, <http://www.iips.cz/seps/clanek.php?ID=194>.
- PARZYMIES, S.: Interesy partnerów współpracy weimarskiej. In: *Przegląd Środkowoeuropejski*, č. 20 – 21, február 1998. <http://www.medianet.pl/~ceurorev>.
- PEŁCZYŃSKA-NAŁĘCZ, K. – DULEBA, A. – PÓŁI, L. – VOTÁPEK, V.: Polityka Wschodnia Unii: perspektywa krajów wyszehradzkich. Warszawa, OSW, febr. 2003.
- Polska Agencja Prasowa (PAP), agentúrne spravodajstvo.
- Polska w Europie – Poland in Europe 17. – 19. 6. 1994. Kraków, Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji – Międzynarodowe Centrum Kultury 1994.
- PRZYBYLSKI, J.: W Iraku bez flagi NATO. In: *Rzeczpospolita*, 29. 6. 2004.
- REITER, J. – CICHOCKI, M. A.: Trójkąt Weimarski. Usuwanie przeszkoł. In: *Rzeczpospolita*, 29. 5. 2004.
- Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 1993 – 1994. Warszawa, PISM 1994.
- Rusko, Polsko a stredná Evropa: dědictví minulosti a současnost. Ústav mezinárodních vztahů. Praha 1998.

- SAMSON, I.: Začleňovanie krajín EZVO a Vyšehradskej skupiny do EÚ. Bratislava, Klub Windsor – SAP 1995.
- SAMSON, I. – STRÁŽAY, T. (eds.): Európska bezpečnosť a proces rozširovania NATO. Skúsenosti a pozícia Poľska v Euroatlantickej alianci. Bratislava, SFPA 2000.
- SMOLAR, A.: Šívet między realizmem a idealizmem. In: *Res Publica*, č. 3, 2004, s. 8 – 15.
- Strategia bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, 2000. In: <http://www.msz.gov.pl/pol-zagr.strategiabezprp.html>.
- Tamže, Warszawa, Ministerstwo obrony narodowej 2003. In: <http://www.mon.gov.pl>.
- WALENCIAK, R.: Odwilż kontrolowana. In: *Przegląd Tygodniowy*, 24. 2. 1996.
- WIZIMIRSKA, B. (ed.): Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2002. Warszawa, MSZ RP 2002.
- Współpraca polityczna i wojskowa Polski, Francji i Niemiec w ramach Trójkąta Weimarskiego. In: *Przegląd Środkowoeuropejski*, č. 20 – 21, február 1998. <http://www.medianet.pl/~ceurorev>.

- Zpráva Polsko a NATO, září 1995 (pracovní překlad). In: Mezinárodní vztahy, č. 2, 1996, s. 135 – 150.